

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1994

6



RUG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1995, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag:

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-0510-X

PALEO-AKTUEEL

6

redactie

Mette Bierma

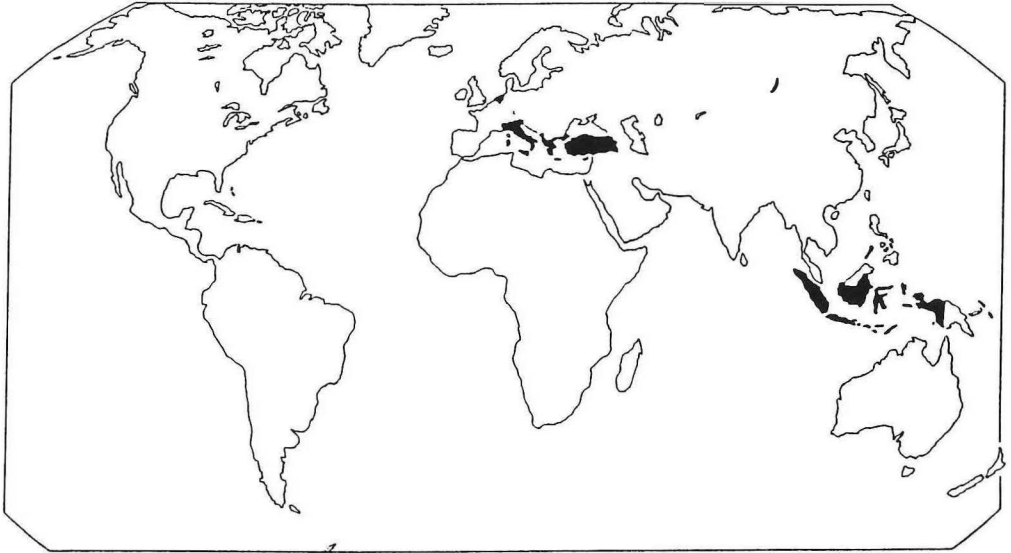
Jurjen M. Bos

Otto H. Harsema

Vakgroep Archeologie

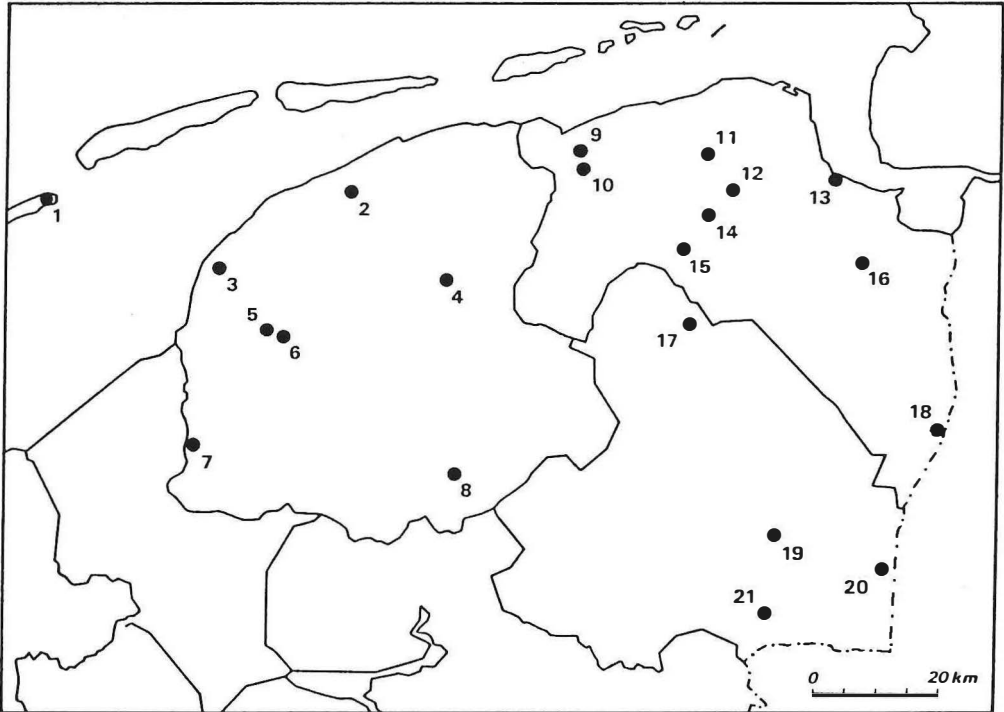
Groningen, 1995

In deze aflevering: Griekenland, Indonesië, Italië, Nederland en Turkije



In deze aflevering uit Noord-Nederland

1. Oost-Vlieland;
2. Hallum;
3. Wijnaldum;
4. Suameer;
5. Wommels;
6. Oosterend;
7. Hindeloopen;
8. Oldeholtwolde;
9. Ulrum;
10. Houwerzijl;
11. Toornwerd;
12. Lellens;
13. Heveskes;
14. Thesinge;
15. Groningen;
16. Midwolda;
17. Yde;
18. Hasseberg;
19. Schoonoord;
20. Barger-Compascuum;
21. Dalen.



INHOUD

D. STAPERT	
De vuistbijl van Oldeholtwolde (Fr.)	9
L. JOHANSEN EN D. STAPERT	
'Vuur-stenen' in het laat-Paleolithicum	12
H. WOLDRING	
Palynologische aanwijzingen voor akkerbouw in het 10e millennium BP in Centraal-Anatolië?	16
B. BOEKSCHOTEN EN D. STAPERT	
Tijd slijt	20
D.L. BEKKER	
Leang Burung 2: 10.000 jaar continue bewoning?	23
A.L. BRINDLEY	
Datering van bouw en gebruik van de Papeloze Kerk (D49), op grond van het aardewerk	27
A. UFKES	
Een bijzondere scherf uit Kolhorn (N.-H.)	30
J. HIELKEMA	
Een onderzoek naar de vondstcontext van de bronzen bijlen die in Noord-Nederland zijn gevonden	34
O.H. HARSEMA	
Een bronsstijldhuis gebouwd bij Emmen (Dr.)	37
H.A. GROENENDIJK EN W.A. CASPARIE	
XXVII (Bou) Hasseberg (Gr.). Een daloversteek in een Westerwoldse 'ril'	41
J.M. BOS, J. SCHEFFER, E. TAAYKE EN H.T. WATERBOLK	
De kolonisatie van de Friese klei: opgraving Wommels-Stapert (gem. Littenseradiel, Fr.)	45
O.H. HARSEMA	
Nieuwe ijzertijdontdekkingen onder het oude bouwland van Dalen (Dr.)	49
J.M. PASVEER	
Archeologisch onderzoek in Irian Jaya. Verslag van een eerste oriënterende reis	53
G.J. DE LANGEN	
Archeologische terreinwinst. Pleidooi voor archeologische erfgoedplanning in Friesland	56

G.J. DE LANGEN, H. HOMMES, T.M. PERGER, S. WENTINK EN M.H. WISPELWEY Tussen beleid en wetenschap. Tussentijds bericht over het project Bescherming Op Maat in Friesland	60
J.M. BOS Terpzolen	64
P. ATTEMA Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome; de Sezze survey, Italië	67
ZOÏ MALAKASIOTI, VASSO RONDIRI & REINDER REINDERS Groninger bijdrage aan Griekse monumentenzorg	71
J. SCHEFFER Archeologische veldverkenningen in het ruilverkavelingsgebied Wommels (Fr.)	75
J. SCHELVIS Mijten op de achtergrond. Belang, definitie en mogelijke herkomst van de achtergrondfauna in subfossiele mijtenfauna's	78
A.T. CLASON Het Jacobschaap, een oud Nederlandse ras?	82
R. BAKKER Stuifmeel van veldzuring en schapezuring: aanzet tot ecologische en archeologische interpretatie	85
A.D. DE VRIES EN S. BOTTEMA De paleohydrologie van het Reestdal (Dr.)	89
M.C. GALESTIN Egyptisch godinnenpaar op Groninger wierde?	91
J. BANDEL, A. BRENNAN, H. HALICE, K. VAN DER MEULEN, J. NICOLAY, M. ROOKE, E. VAN DER SCHAFT, J. VELDHUIS EN M. WIGGERS Speurtocht naar de vindplaats van 'het meisje van Yde' (Dr.)	94
S. BOTTEMA Het ontstaan van het veentje van het meisje van Yde (Dr.)	96
S. BOTTEMA Het oppervlaktemonster: de relatie tussen stuifneelregen en vegetatie	99
T. LOOIJENGA Toch runen uit Wijnaldum (Fr.)?	102

A.G.F.M. CUIJPERS	
Fysisch antropologisch onderzoek van de crematie van Wijnaldum (Fr.)	106
A.G.F.M. CUIJPERS, H.A. GROENENDIJK & P.B. KOOI	
Een grafveld uit de vroege middeleeuwen bij Lellens (Gr.)	109
E. KNOL	
Een nieuw ontdekt vroegmiddeleeuws grafveld: Ulrum-de Capel (Gr.)	112
J.W. BOERSMA	
Een 'inkijkoperatie' in de wierde Heveskes (Gr.)	115
A. JAGER	
Twaalfde-eeuwse bewoningssporen te Suameer (Fr.)	119
A. ZWART	
Thesinge (Gr.) via de boor: veen, klei, woudgrond en het klooster Germania	123
P.B. KOOI	
Op ieder potje past een deksel	127
J. MOLEMA	
Een steenhuis te Midwolda (Oldambt, Gr.)	129
B. HUIZENGA EN A. JAGER	
Onderzoek naar de diaconie van Oost-Vlieland	133
J.M. BOS, J.M. PASVEER EN T.B. VOLKERS	
Uit de illegale snijkamer? Vondelingen uit Hindeloopen (Fr.)	135
A.F.L. VAN HOLK	
Thuishaven Groningen	138

EEN NIEUW ONTDEKT VROEG-MIDDELEEUWS GRAFVELD: ULRUM-DE CAPEL (GR.)

Egge Knol¹

In het voorjaar van 1994 kreeg het Groninger Museum van de heer H. C. Rietema een vroeg-middeleeuwse urn met crematie.² Hij had de urn op het erf van zijn boerderij De Capel bij Ulrum gevonden. Samen met een op hetzelfde erf gevonden menselijke schedel vormen de urnen een aanwijzing voor een tot dan toe onbekend vroeg-middeleeuws grafveld. In het najaar werd een tweede urn gevonden, die eveneens aan het museum is geschonken.

De eerste urn werd gevonden in de oever van een ronde vijver, ca. 30 meter ten westen van de westgracht van de boerderij, ca. 40 cm beneden het maaiveld. De crematie is pas later herkend en alsnog verzameld. De urn met ronde bodem is smaller dan hoog en maakt zo een slanke indruk. Het potje is met de hand gevormd en is met granietgruis gemagerd. Om de buik zijn duimindrukken aangebracht. De rand staat iets naar buiten en is afgevlakt.

Op 2 m van deze urn zijn resten van een tweede urn met crematie gevonden. Deze urn, eveneens met granietgruis gemagerd, heeft min of meer dezelfde vorm en een klein uitstaand randje. Vergelijkbare urnen werden gevonden in Marum (Waterbolk, 1958), Elens (Boersma, 1980), Godlinze (van Giffen, 1920) en Aalsum (Gr.) (fig. 2). In Ostfriesland zijn dergelijke urnen bekend uit Dunum (Schmid, 1970). Tot hetzelfde type aardewerk hoort ook het potje met de schat uit de wierde Memerda state van Hallum. Als verbergertijd van deze muntschat van sceatta's is lang 730 AD aangehouden (Knol, 1993: p. 57). In hun uitvoerige muntenstudie komen Grierson & Blackburn (1986: p. 187) tot een verberging vlak voor 720 AD. De urnen uit Ulrum zullen uit de 8e eeuw dateren. Eventueel is het begin van de 9e eeuw ook mogelijk.

Rond de vindplaats van de twee urnen lagen kleine scherven van uit de hand gevormd en met granietgruis gemagerd aardewerk, brokjes crematie, fragmenten ijzer en houtskool. Op dezelf-

de plek werden een fragment van een ijzeren mes met aangekleefde crematie en een fragment van een tweesnijdend ijzeren zwaard gevonden. De typen zijn niet te bepalen. Deze vondsten zullen eveneens met het grafveld samenhangen.

In de westoever van de gracht van de boerderij werd een menselijke schedel gevonden. Naar andere skeletdelen werd zonder resultaat gezocht. Vroeg-middeleeuwse grafvelden kenmerken zich in Noord-Nederland door zowel crematie- als inhumatiegraven zodat de schedel uit dezelfde tijd als de urn kan zijn. Een kanttekening is echter op zijn plaats. De boerderij bij de vindplaats draagt de naam De Capel. Volgens overlevering heeft ten westen van De Capel een kerkhof gelegen. Eind 16e eeuw is sprake van Berent Bastiaans 'bie de capelle' (Zijlma, 1966). Als hier een kapel met begraafrechten heeft bestaan is het mogelijk dat de schedel uit dat kerkhof afkomstig is.

De vindplaats Ulrum-De Capel (gemeente De Marne, coördinaten 217.97/595.73) ligtten noorden van de wierde van Ulrum. In Groningerland zijn vaker vroegmiddeleeuwse grafvelden buiten de nederzetting gevonden. Voorbeelden hiervan zijn Ezinge-De Bouwerd, Paddepoel IV, nabij Godlinze en Termunterzjil-Bultvenne (Knol, 1993). Vermoedelijk is bij Ulrum het grafveld eveneens buiten de wierde gelegen. Gelet op vergelijkbare vondsten zal het een gemengd inhumatie-crematiegrafveld zijn geweest. De datering in 8e of begin 9e eeuw van de urnen is in overeenstemming met de waarneming dat in het Groningerland het gebruik doden te cremeren langer doorgaat dan in Westergo en Oostergo (Knol, 1993).

Summary

Two Carolingian urns with a cremation probably points to an as yet unknown early medieval

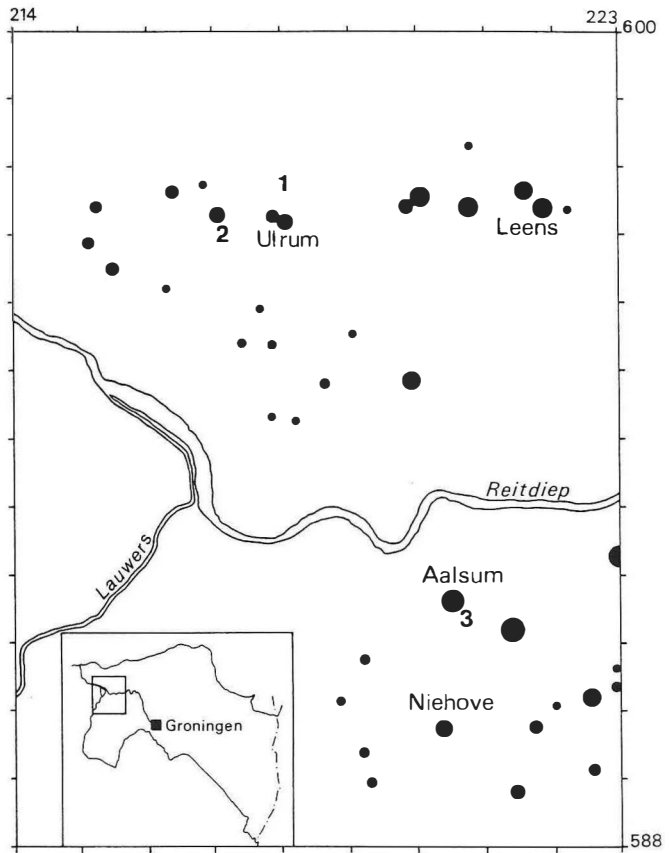


Fig. 1. De vindplaats Ulrum-De Capel (1), de wierde Elens (2) en de wierde Aalsum (3) (tek. J.H. Zwier).

cemetery at Ulrum-De Capel. A human skull suggests a cremation-inhumation cemetery, but caution is needed since the findspot is called De Capel (The Chapel). Hence the skull might be younger.

Noten

1. Groninger Museum, Museumciland 1, 9711 ME Groningen.
2. Het Groninger Museum is dank verschuldigd aan de heer H.C. Rietema te Ulrum voor de schenking en aan M.C. Galestin en P.B. Kooi (vakgroep Archeologie, RUG) voor hun bemiddeling.

Literatuur

Boersma, J.W., 1977. Enkele vondsten uit de wierde Elens (gem. Ulrum). *Bulletin Historische Kring 'De Marne'* 4, pp. 97-104.

Giffen, A.E. van, 1920. Een Karolingisch grafveld bij Godlinze. *Jaarverslagen van de Vereeniging voor Terpenonderzoek* 3-4, pp. 39-96.

Grierson, P. & M. Blackburn, 1986. *Medieval European coinage 1. The early Middle Ages (5th - 10th centuries)*. Cambridge.

Knol, E., 1993. *De Noordnederlandse kustlanden in de Vroege Middeleeuwen*. Amsterdam.

Schmid, P., 1970. Die Keramik aus dem früh mittelalterlichen Gräberfeld von Dunum, Kr. Wittmund. *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 9, pp. 59-76.

Waterbolk, H.T., 1958. Een 8e-eeuwse urn uit Marum (Gr.). *Groningse Volksalmanak* 1958, pp. 16-18.

Zijlma, I.H., 1966. *De boerderijen in de Marne*. Leens.

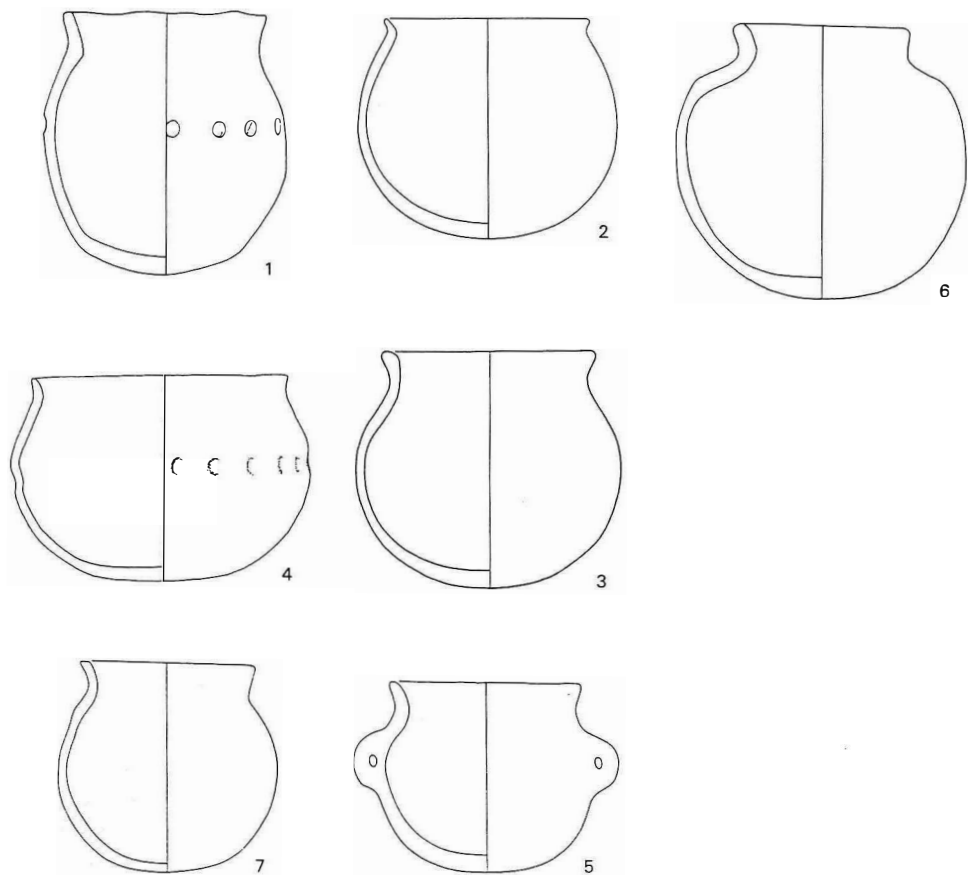


Fig. 2. De urn van Ulrum-De Capel en enkele parallellen; schaal 1:4. 1-2. Ulrum-De Capel; 3. Elens; 4. Aalsum (Gr.); 5. Marum; 6. Godlinze; 7. Hallum (tek. M.A. Weijns (1-2), H.R. Roelink (3), archief BAI (5), auteur (4 en 6), H.J.M. Burgers, AI VU (7)).